

O NAZIVIMA MOTORA

Marko Lukenda

Izumitelji su zadužili ne samo svoje društvo i vrijeme u kojem su živjeli nego i cijelo čovječanstvo. Sjećamo ih se i po njima nazivamo izume, npr.:

Armstrongov oscilator, Asselova valjalica, Blochov pojas, Carnotov stroj, Cottonov stroj, Drägerov aparat, Edisonov akumulator, Keplerov dalekozor, Lurgijev filter, Pironijev stroj, Stecklova valjalica, Teslina struja itd.

U svim tim terminima nalazi se posvojni pridjev na *-ov/-ev, -in*, motiviran prezimenom izumitelja. Mogli bismo navesti još mnogo takvih primjera. Međutim, kad su posrijedi nazivi motora, tu vlada velika raznolikost.

Za motor koji je nazvan po Deriju nalazimo samo ovako: *Derijev motor*.

Za motor koji je dobio ime po svom izumitelju Ottu nalazimo ove potvrde:

Otto-motor, Ottomotor, oto-motor, otomotor i Ottov motor.

J. Miler, profesor na Fakultetu strojarstva i brodogradnje u Zagrebu iz predmeta motora s unutrašnjim izgaranjima, piše: »Kod udaranja u *Otto-motoru* povećava se brzina plamena, koja iznosi od 6 do 20 m/sek kod normalnog izgaranja...«¹

D. Krpan piše dvojako naziv toga motora: »... uz koje se javlja detonacija kod benzinskih *Otto-motora*«,² a u knjizi o klipnim motorima s prednabijanjem stoji: »Uređaji *oto-motora* za prednabijanje imaju zadatak da održe snagu motora.«³

V. Dabac u svom Tehničkom rječniku naziv toga motora donosi ovako: *Otto-motor*.⁴

Za drugu vrstu motora, koji je dobio ime po svom izumitelju Wankelu, nalazimo ove potvrde:

Wankelov motor, Wankel-motor, Wankel motor i Wankelmotor.

V. Dabac ima: *Wankelov motor*,⁵ tj. dvočlani naziv s posvojnim pridjevom, što uglavnom prevladava i u ostalim izvorima.

Posebnu pažnju privlači pisanje naziva motora koji je nazvan po izumitelju Rudolfu Dieselu.

U istraživanju tvorbe i načina pisanja tog termina naišao sam na ove varijante:

* Sve termine u citatima potvrdio M. L.

¹ J. Miler, Stacionarni i brodski eksplozivni motor, knj. I, Tehnička knjiga, Zagreb 1950, str. 65.

² D. Krpan, Goriva i maziva motora s unutarnjim sagorijevanjem, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1949, str. 119.

³ D. Krpan, Klipni motori s prednabijanjem, Tehnička knjiga, Zagreb 1967, str. 396.

⁴ V. Dabac, Technisches Wörterbuch, 1. Tehnička knjiga, Zagreb 1969, str. 629.

⁵ N. dj., str. 1023.

dizel motor, Diesel-motor, dizel-motor, dizelmotor, dizelski motor, dizel, dizl, dizlmotor, disl motor, dislmotor, disl i *Dieselov motor*, dakle ukupno dvanaest.

Evo kako to stoji u pojedinim izvorima kojima sam se služio: Enciklopedija Leksikografskog zavoda donosi naziv motora njemačkog izumitelja ovako: »Diesel, Rudolf, njem. mašinski inženjer (1858—1913). Konstruirao je motor . . ., koji je prema njemu dobio ime *dizel-motor* . . ., a u djelu *Die Entstehung des Dieselmotors* (1913) opisao je svoj rad na otkriću i usavršavanju *dizelmotora*.«⁶ U enciklopediji je dakle u nazivu motora prezime izumitelja Diesela poopćeno i stoga je napisano malim slovom: *dizel*, a naziv motora piše se dvojako: kao polusloženica *dizel-motor* i kao (strana) složenica: *dizel-motor*.

Raznolikost u pisanju toga termina ne nalazimo samo u različitim autora nego i u istoga, pa i na Fakultetu strojarstva i brodogradnje u Zagrebu. U prof. D. Krpana, na primjer, nazivi su toga motora zabilježeni na tri načina:

1. *Diesel-motor*,⁷ tj. kao polusloženica s prezimenom izumitelja u prvom dijelu.

2. *dizelmotor*,⁸ tj. kao (strana) složenica s poopćenim prezimenom izumitelja u prvom dijelu.

3. *dizel-motor*,⁹ tj. kao polusloženica, gdje je također prezime izumitelja poopćeno i stoga fonetizirano i napisano malim slovom.

B. Klaić u svom rječniku stranih riječi uz *dizel* daje uputu »v. . . *Dieselov motor*,«¹⁰ a tamo dodaje: »... a danas sve više samo *dizel* i *dizl*.«¹¹

M. Krleža piše: »... danas u vrijeme *Dieselovih motora* tkalački stanovi i preslice ne mogu biti više sredstvom borbe . . .«¹²

V. Dabac donosi taj termin u svom Tehničkom rječniku ovako:

»Diesel . . . / *dizelski*

Dieselmotor / *dizelski motor*«¹³

Dabac je dakle njemačke termine s *Diesel* kao prvim dijelom zamijenio dvočlanim nazivom s posvojnim pridjevom na *-ski*, dok nazive drugih motora piše dvojako:

1. *Wankelov motor, Derijev motor*, tj. kao dvočlani naziv s posvojnim pridjevom kao prvim članom.

⁶ Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Sv. 2, Zagreb MCMLVI, str. 301.

⁷ D. Krpan, *Goriva i maziva motora s unutarnjim sagorijevanjem*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1949, str. 257.

⁸ D. Krpan i D. Jeras, *Laki motori*, I. dio, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1976, str. 444.

⁹ D. Krpan i D. Jeras, *Laki motori*, II. dio, str. 361.

¹⁰ B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb 1978, str. 292.

¹¹ N. dj., str. 292.

¹² M. Krleža, *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*, Zora, Zagreb 1958, str. 151.

¹³ V. Dabac, n. dj., str. 174.

2. *Otto-motor*, tj. kao polusloženica s prezimenom izumitelja u prvom dijelu.

Prema izvorima, nazivi motora dakle prevladavaju u ovom liku:

Wankel-motor, *Otto-motor*, *oto-motor*, *Diesel-motor* i *dizel-motor*, pisani na polusloženički način. Jedino kad je riječ o motorima izumiteljâ Diesela i Otta prvi se dio naziva tih motora piše dvojako: Diesel, Otto i dizel, oto, dakle izvorno i velikim slovom (očuvana veza s prezimenom) i fonetizirano i malim slovom (izgubljena veza s prezimenom). Praksa je otišla i dalje pa se od *dizel* dobilo *dizl*, *disl* i *dizelaš*.¹⁴

U navedenim bi primjerima crtica trebala nadomjestiti nastavak posvojnog pridjeva. Takvo pisanje nije u jezičnoj normi, jer se crtica kao pravopisni znak piše između dijelova polusloženica i dvostrukih prezimena. Pisanje s crticom usko je povezano s problemom polusloženica.¹⁵ Navedeni termini nisu polusloženice niti dvostruka prezimena da bi ih trebalo pisati s crticom.

U svim se slučajevima radi o *izumima* koji pripadaju Dieselu, Wankelu, Ottu i Deriju, pa mislim da su bolji nazivi s pridjevom na *-ov/-ev*, *-in*. Prema tome bolje je *Dieselov motor*, kao što su: *Derijev motor*, *Ottov motor* i *Wankelov motor*, *Armstrongov oscilator*, *Asselova valjalica*, *Blochov pojas*, *Keplerov dalekozor*, *Lurgijev filter*, *Teslina struja* i dr., a ne *Diesel-motor*, *dizel-motor*, *dizel motor*, *dizelmotor*, *dizelski motor*, (*dizel*), (*dizl*), *dizlmotor*, (*disl*), *dislmotor* i *disl motor*. Što se tiče oblikâ *dizel* i *dizl*, potvrđenih u Klaiću, takvo poopćenje vlastite imenice, u ovom slučaju prezimena, ograničeno je, za sada, na mjerne jedinice (amper prema Ampèreu, vat prema Wattu...) i na nazive automobila (ford prema Fordu, mercedes prema Mercedes...). U vezi s *Dieselovim motorom* spominju se i termini: *dizelsko ulje*, *dizelsko vozilo* i drugi. U tim se terminima V. Dabac odlučio također za pridjev na *-ski*. Ti su termini dobro napravljeni: *dizelsko ulje* nije Dieselovo u tom smislu kao što je *Dieselov motor* (*izum*). Diesel je samo primijenio to ulje za pogon svoga motora koji je izumio.

U nazivu: *dizelsko vozilo* ne može biti govora o *izumu*, nego samo o nekoj vezi s Dieselom čiji je *izum*, tj. motor u vozilu ugrađen.

Ostaje još jedan termin koji je u vezi s *Dieselovim motorom*, a to je *dizelica* ili *dizelka*. To je lokomotiva koju pokreće *Dieselov motor*. Ona također nije Dieselova, nego je u njoj samo ugrađen motor kakav je on izumio i stoga se za nju najčešće upotrebljava naziv u liku *dizel-lokomotiva*. Zbog česte upotrebe u svakodnevnom govoru taj se termin zamjenjuje sufiksalmom tvorenicom: *dizelica* ili *dizelka*.¹⁶

¹⁴ Dizelaš je samo u kolokvijalnom govoru. Nisam pronašao ni jednu potvrdu za taj termin.

¹⁵ E. Barić i D. Malić, *Jezik/XXIV*, Zagreb 1976/77, str. 90—91.

¹⁶ Usporedi *termosica* umj. *termos-boca*, *vikendica* umj. *vikend-kuća* i dr. u članku E. Barić i D. Malić, n. dj., str. 90—91.

V. Dabac ima: *dizelska električna lokomotiva*,¹⁷ što je također pravilno i što ujedno ne isključuje tvorenice: *dizelica* i *dizelka*.

Prema tome, ako se radi o *izumu* koji pripada određenoj osobi, valja upotrijebiti naziv s pridjevom na *-ov/-ev, -in*. A ako se radi pak o nečemu što nije *izum* te osobe, što izvorno ne pripada njoj, nego označuje nešto što je u kakvu širem odnosu prema toj osobi, valja upotrijebiti pridjev na *-ski*. To načelo pretpostavlja znanje o tom je li što čiji *izum* ili nije. Zato bi bila velika obveza stručnjaka koji uvode koji novi termin toga tipa da, prije širenja u praksi, raščiste koji je pravi naziv u duhu tvorbe hrvatskoga jezika.

S a ž e t a k

Marko Lukenda, Zavod za jezik, Zagreb, izvorni znanstveni članak, UDK 801.612:808.62, primljen za tisak 18. rujna 1980.

Es wird in diesem Artikel über das Problem der Benennung der Motoren mit dem Namen des Erfinders im ersten Teil des Termins gesprochen. Auf Grund der Analyse stellt sich heraus, dass für die Termine dieser Art die Adjektiva auf *-ov/-ev* und *-in* gebraucht werden sollen. Und wenn es sich um etwas handelt, was mit dem Erfinder nicht direkt in Verbindung steht, sondern sich auf die Erfindung bezieht, dann sollen die Adjektiva auf *-ski* gebraucht werden.

PITANJA I ODGOVORI

O ZNAČENJU I UPOTREBI RIJEČI

PRETKAZATI I POTAKNUTI

Čitatelj P. R. iz Siska pita što je ispravno: »predskazati i podstaknuti ili pretkazati i potaknuti?« Na temelju svojega jezičnog osjećaja (i znanja) taj čitatelj daje prednost drugom paru primjera, ističući da se tako »nvijek govorilo i učilo u školi«.

Iako se o tome već pisalo u stručnoj literaturi, a za širu javnost o tome je već pisao i pisac ovih redaka (usp. Vjesnik, 16. i 23. ožujka 1976), potrebno je ipak dati odgovor i u jeziku zbog svih onih koji se mogu naći u istoj dilemi kao i čitatelj koji je postavio pitanje.

1. O riječima pretkazati i predskazati

Mnogo ima prilika u kojima se mora izreći značenje koje pokriva riječ (glagol) *pretkazati* ili inačica *predskazati* (ako se ne upotrijebi koja druga riječ, npr. proroči). Na osnovi raspoloživih podataka, njihova odnosa i rasporeda, često se može predvidjeti i ono što nije izričito. Ako npr. napišemo koju riječ (poruku) s kojim nečitim, krivim ili ispuštenim slovom, tu riječ (poruku) obično ipak možemo pročitati kako treba jer ono nečitko, krivo ili ispušteno slovo *pretkazujemo* na temelju drugih slova i tako uspostavljamo cjelovitost željene riječi (poruke). Takve i slične postupke obavljamo svakodnevno, često i

¹⁷ V. Dabac, 2. dio, n. dj., str. 146.